

ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

Շարականները — Ձեռք կրնար վճռական ըլլալ անոնց տարողութեանը մասին, ինչպէս երգերու պարագային, աւանդութիւնը ունի ցուցմունքներ, անոնքի՛ դժանց հայրութիւնը Շնորհալիի ապահովող:

Հարցերը. — Հարցերուն համար ըսուածները չեմ կարծեր որ պատկանին Շնորհալիին: Կ'ըսեմ այսպէս զի անոնց լարին մէջ իր յորժմէր բացակայէ: Թերեւեւ զանակը ինքը կրնայ ըլլալ շնորհած անոնց, ուրկէ մեզի հասած ըլլայ աւանդութիւնը: Ըստ տիրացունքու վկայութեան այդ հարցերը իբր եղանակներ, ճշմարիտ գեղեցիկութիւններ են, և կերպով մը կը բացատրեն վերագրումը: Ղեւնդեանց, վարդապետի, Հոգեւապետան, վարդապետի են. կանոններու — Յաղորդ եւ սուրբ հայրապետը — իբր բանաստեղծութիւն, հոգեւոր Թորիք: Ժողովակային զգայութիւն, կուգան բարձրագոյն արուեստի ամենամաքուր պոէնքէն: Այսօրուան գրական ճաշակը շատ քիչ քան կը գտնէ անոնց մէջ զինքը վերաւորող: — Ա...

Ժամը Blake կ'ըսէ. «Կը վարանինք, ապայի, հաստատելու թէ ատիկա արդիւնքն է Յոյն ձեռագրերու հետ ուղղակի բաղդատութեան, և կը միտինք հաստատելու թէ Հայերէն նախատիպեր, Յունարեւել վերաքննուած, կը կազմեն փոխանցումի միջին աստիճաններ, և թէ Յունական աղղեցութիւնը ներգործեց ասանց միջոցաւ (էջ 12): Այդ օրբագրութիւնները կատարուած կը թուին ըլլալ կեանքի, այսինքն Գ. Պարոն Կեանքի մէջ Որդեանի կողմէ զոգծածուած բնագրի մը օգնութեամբ: Այսպիսի բնագիր մը ուրիշն կիրարկուած է Ս. Դրբի Հայերէն փութանակի Թարգմանութեան սրբագրութեան համար: Ուրիշ խօսքով, այն ճշատատունն օրինակը զոր Բիւզանդիոնէն բերին ոսկեղարեան ուսանողները, կը պատկանէր Կեանքի բնագրին: Այս մասին Պէյքը կը գրէ. «Մակեդոնի անապոստոլութիւններէն կրնանք տեսնել որ արդի Հայերէն բնագիրը, ինչպէս որ ներկայացուած է գոյութիւն անեցող հնագոյն ձեռագրերու մէջ, զիստաւոր մասամբ կենսական է, բայց յարաբերաբար ակար մէկ ներկայացուցիչն է այդ տեսակին» (էջ 13):

(3)

ՆՈՐԱՅՐ ՎՐԴ. ՇՈՐՀԱԼԻ

տոր փորձը կատարեցինք Նորահաւերն վերայ և հրաշալի արդիւնքի մը հասանք: — Շարականցին ամենէն կատարեալ և ժերարուեստին ամենէն վճիռ էջերը կան անոր անունին կապուած՝ որոնք մեզի հասած են վաւերական ձեռով մը, այդ կտորներուն մէջէն: Օրհնութիւնները — Աղուհացից Կիրակիներուն, Հոգեւապետեան Բ. և Գ. օրերու օրհնութիւնները — մեր շարականցին մէջ քաղաքացիութեան իրաւունքը կուտան մատովի չափին — իրմէ առաջ ամանակի չափն էր. — (ինծի անծանօթ են աղօթքները, քարոզները, Ժամագրքէն, Մաշգրտեցն որոնք իրմէ կրնան մտած ըլլալ մեր արարողութեան մէջ):

Քանի մը խօսք ալ Շնորհալիի մեկնութեանց մասին զորս կարելի է երկուքի բաժնել: — Կ. Մարքեոսի մեկնութիւն. որուն համար կ'ըսեն թէ մինչև Չ. զրուիք իրագործուած է իր գրչով: Կերական և Սրբանկացի, շաղաքացի գովեստներ ունին այդ աշխատանքին վրայ: Ինծի չիմար նման երկերու գրական կշիռը ճշգիւ աշխարհիկ տուեալներու վրայ: Կը խորհիմ թէ Շնորհալի իբր երկեցեցական, պարագին տակն էր իր հօտին հայրայթելու կիթիկ մատուաններ ուրկէ մեր կղերականները կտրեանային հանել աւաւ պաշտանք քարոզչին: Միակ առարկայութիւն այդ աշխատանքին դէմ — ջողոր մեկնութիւնները ունիմ նիստի հայոց կին մատենագրութեան, — Բրուքնաւորէն մինչև Ժ. Գարու վարդապետները, մինչև գէղը էլմիածնի, Սրուաղէմի, Վենետիկի, Վիեննայի մատենագրութեան երրու ձեռագիրներուն, այնքան իրարու նմանակ, իրենց իսկ ժամանակէն օտար, նոյնիսկ ընթացիկ բարոյախօսութեան մը ըլլալու անկարող — անոր ըլլալն է բարոյովին գրքունակ, հեռակա, առանց անձնական փորձառութեան նպատակին, միայն Բիւզանդիոնի զօրմէ վերամշակումն է, քարեքարտ յաւելումով մը իր սքանչելի լեզուին: Բ. Աստիքեհնէ եւ յունարեհնէ փոխադարձութիւնը, կատարուած այդ լեզուներուն հմուտ հայագիտներու ձեռքով թերեւ, ևս կամ հայերէնի հմուտ յոյներու և ասորիներու ձեռքով, Կը լինի մ. Սարգիսի կենսագրութիւնը, զոր ինքը յղեալ է և վերածած իր լեզուին ընդհանուր կաղապարին: Ինչ այս աշխատանքը Թարգմանութեան կ'անուանէ:

ԲԱՂԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԻՆ ՍԻ ՆՈՐ
ՄԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆՍՑ ՄԷՋ ՀԱ-
ՄԱՍԵՌՆԵՐՈՒՆ.

ա. Իբրեւ ծաւալ. — Գրեթէ կը մնայ եղպի եթէ նկատի չունենանք Տաթևացիի Գիրք Հարցմանը և ԺԵ. դարու շատաքան- ները, մէջը ըլլալով Վենետիկեան դպրոցի ազգային երկու դարերէ Տաթի թիւը իր աս- տղաւորներուն 15000 տող, որոնց վրայ երբ դարձէ շարականներն ու երգերը, կ'ունենաք մրցանիշը չափուած խօսքերուն: Բ. Իբրեւ որակ. — Անիկա վար չէ առջին գծի մեզի հասած մեր մատենագիրն, ներէն ոչ մէկուն գործէն: Անշուշտ իր Աստուածածինը տոգոյն է քաղաքապետի նարեկացիի Աստուածածինին: Իր Աստուան նուազ ահաւոր է քան Աղօթամասեանին տիրակալի հերոսը, բայց իր երկինքը, իր մարդկայինը, իր ազգայինը իր առաւ- ձայրին անձնաւորութեան ցոյցը, նոյնիսկ առանց սրբութեան շղարշին, կը բաւեն իր ցործը ազգապարտելու պաշտպանելու, իր լաւագոյն, մասերուն մէջ, Գրիտ չկրնայինք գրուել: Ժամագրեք ձեր, առաջն անոր եր- գրուել: Մեր շղարշնոցին ամենէն նուիրա- կան ծածուկներէն մին պիտի մնար ամայի, ազդելու չափ տարողին, եթէ չար ձեռք մը յանդգնէր զեղչել անկէ Շնորհալիի կտա- կածը մեզի: Հակառակ մեծ մեղքերու, ձեռքեր մերու, աստուածաբանական կնիքու- ներով, դաւանաբանական իտիցներու, էջեր կան իր մօտ ուր աստուածաբանութիւնը ամբողջութեամբ կը մարդկայնանայ, կը տաղաւորուի: Անշուշտ պատմած է այս մարդը կտակարանները, փոխանակ սեղծե- լու, բայց — այդ պատմութիւնն իսկ հոս ու հոն, կը բուսցնէ մեզի հրաշալի ծաղիկները անոր անմահ զգայնութեան: Մարդն է ա- նիկա որուն հետ միշտ վստահ էք գտնելու զգացման անտիպ գեղեցկութիւն, հայեցի գողոր թաղցրութիւն, ցեղային աշխար- ասում, թեաքեկ յոյսը որ մեր գրականու- թեան նկարագիրները կազմեց, երբ կտորե- ցաւ մականը մեր թագաւորներուն ձեռքին մէջ և մեր Ժողովուրդին սպասը անցաւ իր երկեղեցականներուն: Կ'ըսեն թէ կորովի չէ իր մտածումը, չեմ գիտեր թէ ինչ կ'ուզեն ըսել, եթէ խոյանքն է, աստուածաբանա- կան սաւառնակներն են, խոշոր գրապետ- ներու անձնական փորձապութիւնները իւր-

տացնող հոգեբանական խոր և նուրբ գի- տողութիւններն են որոնց կ'ուզեն ակնաբա- կել, մեր մէջ Շնորհալին ոչ մէկէ ետ չի մնար: Վենետիկցիները Համբարձնացին աւ- տուածացնելու իրենց փոյթին մէջ, մեղմ կը տեսնեն Շնորհալիով մեզի եկած սա շը- նորհքները: Իրենց համակարծիք չեմ գի- յունական արժեւորիչք և աստուածաբա- ները հոգեպէս նուաճող այս մարդը յստակ կերպով մտածած է այդ խնդիրներուն շուր- շը, որքան կը ներուի այս բացաւորութիւնը: Ինչ որ մտածած էին եկեղեցւոյ նայրերը Շնորհալի՝ կրցաւ օգտնիլ գտնուել, եթէ չէ նորոգած այդ մարդերը մտածումին, աւան- դութեան իսկ հնչումին տակ եղած է ա- տիկա: Դիլստուրաբար այս գործերուն ա- մենէն անուշ մասերը կ'իյնան երգերուն և աղօթքներուն մէջ: Բազաւորութեանց այս գլխուն տակ նկատի ունիմ Համբարձնացին, Օձնեցին, Նարեկացին, Սարկաւաք, մեծ ա- նունները մեր գրականութեան: Պիտի չգու- զակուծէր գտնուել երկու առ երկու: Բաւ- է միայն դիտել տալ թէ ոչ մէկէն վար է ան: Գ. Գործը իր ժամանակն ունի: Իր Ընդհանրական Քաղաքներ՝ իր Ժամանակը տալէ զատ, մեր միջին դարէն բաւական բան մը կը սեւեռեն: Սխալ իր կեցողութեան հան- դէպ հայոց պատմութեան — եղեսիւյ Ողբը, Վիպապատմութիւնը — թէն զրկած է մեզ վաւերագրային արժեքով գործէ մը, բայց իր քերթողութեան մէջ մեր հոգիին որոշ բարեխառնութիւնը կը գտնենք խտացած: Չեմ գիտեր ո՞ւր պէտք է փնտռել այդ հո- գին երբ մեր հայ մատենագիրներուն ու- տումը կ'ընենք: Մեր պատմիչները փշրանք- ներ միայն ունին անկէ: Ժողովրդական բա- նաստեղծութիւնը անմասն է անոր խորա- գոյն տաքնապնդին — աշխարհիկ, ընթա- ցիկ լարեր են որոնցմէ ան կ'ախորժէր — մեր խրատիչները, որոնք այնքան առաւ են զեռն մ. Գարէն սկսած, կը պատկանին աշ- խարհի, քանի որ հիւսուած են ընդհանրական եկեղեցւոյ ընդհանրական թեմաները փա- ռաքանելու: Ի վերջոյ Առաքելոց գովքնոր մը մէջ հայ գրագետը չէր կրնար ինքնա- տուութիւն հետապնդելու, Ու տրիպուած ենք այդ հոգեղէնը գտնելու մեր երգերուն, շա- րականներուն լաւագոյն բաժնին մէջ: Կը հետեւի թէ ուր է արժեքը Շնորհալիի գոր- ծին: Ու ազգը չէ խառնած իր գնահա-

տումին մէջ ներս առնելով իր սրբազան գրականութեան մէջ ամենէն շատ ներսէն Շնորհալիին:

Ծանօթ. — Իր մահէն քառորդ դար յետոյ, Դրեգոր Տղայ կաթողիկոսին խնդրանքով, երէց մը գրած է ներդրող Շնորհալիին: Պարտք կը զգամ յայտարարելու թէ Սոփերքի ԺԴ. հատորը կազմող այդ գրքոյն կը ամենէն կատարեալ հատորներէն մէկն է մեր հին մատենադռութեան: Եւ գիտցէք ինչու: Ձի զայն կը լեցնէ Շնորհալիին որուն իմացական, հոգեւոր, վարչական բարեմասնութիւնները շքեղ երեւոյթի մը պէս կը զգնան իրամիտ երէցը: Ներշնչուել զուր բառ մը չէ: Անկէ շատ աւելի վնարպետ գրագէտ մը Գր. Սկեւազցին գրած է նոյն ձևով ներդրող մը Լամբրոնացիին վրայ: Ո՞ն ու մտածում առաւելակշիռ կը ներկայանան Սկեւազայ վանքին մեծ վարդապետին մօտ, բայց գիրքը ձախողանք մըն է: Լամբրոնացիին մաքի որոշ ուժով գրագէտ թերեւ տաքանգող Շնորհալիին մեծ, բայց իբրև մարդ կը մնար հեռու սիրոյ մեծ կախարդէն: Կը յիշեմ Լամբրոնացիին ներդրող Շնորհալիի վրայ: Որ հասարակ տաղաչափութենէն անդին չանցնիր, ըլլալով պզտիկ ոգիի գործ: — Այս բառը փոքրոգի իմաստով չէ գործածուած հոս —:

Պ. Գործին կենդանի մասը. — Նախ կուտամ իրենց որուն համար ըտրոր ածականները քիչ պիտի գային, կիսադարեան անհուն, աննահանջ սպասը որակելու համար — տեսնել Մարդը գլուխը — և մեր գործը, այն որ գիրի կ'իյնայ, երբեմն պակաս է մեր անձէն: Վճիռը ճիշտ է մանաւանդ Շնորհալիին համար:

Ձեմ կարծեր որ ունէ հայ անտարբեր մնայ գեղեցկութեան փարթամ այն պատկան առիւկ զոր իր գործէն դիւրութեամբ կը ճարենք իր անուին համար: Իր Ընդհանրականը այսօր իսկ չէ կորսնցուցած իր բարձր իմաստը: Հայոց եպիսկոպոսները և քահանաները ռզուտով պիտի կարգային զայն: Կը խորհիմ թէ հայ եկեղեցւոյ դասաւարտութիւնը այսօր իսկ կը գործածէ անոր յաջող տարազները: Անոր երգերը մաս կը կազմեն մեր հոգիի ամենօրեայ յուզումներուն: Անոր շարականներէն մէկ քանին հայ գրականութեան մէջ անմահ գեղեցկութիւններն են: Ձեմ կրկներ ինչ որ վերը

ըսած եմ անոնց տարողութեանը մասին, Դիտել կուտամ որ եթէ պէտք ըլլայ հայ հոգիին ծաղկաքաղը կազմել:

Շնորհալիին պիտի ունենար հոն ամենէն քաղցր ու սրտառուչ մասը, հայութեան իսկ խորհուրդը, տրտում շնորհի, աշնուական երգի, գոյտը զգայութեան, համեստ, ինքնաբաւ, հոգեղէնի լարուած ուժերու համագործում մը իբրև: Այս տպաւորութիւնը ամենէն շատ կը հաստատենք Շնորհալիին մօտ, համագոր ըսուելու չափ Սղիշէի: Սիսալ է Շնորհալին թարգմանել, ինչպէս փորձեց Դուրեան Սրբազան, և ուրիշ աւելի անորակ մարդեր, վասնզի բանաստեղծութիւնը չի թարգմանուիր այս տեսութիւնը յարգարարի թելագրող քիչ հեղինակ ունինք մեր մէջ: Շնորհալին գերազանց քերթողն է, հայերէն չգիտցողներն իսկ կը հասկնան զինքը:

Ե. Գործին մեռելով օտրը. — Իր տաղաչափութիւնը ամբողջութեամբ, շարականներէն անվաւերներու, միաբանական խնդիրներու վրայ իր Նամականին — որուն վաւերագրական արժէքը կը գնահատեմ չափազանց բարձր, բայց որուն գրական տաւրողութիւնը այսօր չի թոսիր մեզի — զաղջ են: Ընդհանրականին մաս կազմող ուրիշ Նամականերու մէկ մասը որոնք առաւելագէտ վարդապետական նկարագիր մը ունին կեանքի քիչ բաժինով, զաղջ են անոնք տրտում զաղջութիւնով մը: Այս անգամ իր տաւեւաբանութիւնն է զոր կ'ըսուի թէ ըրած է երբ իր եղբորը ձեռքէն ստացած է հայոց կաթողիկոսութեան քօղը իր ճակատին: Պահը, տարիքը, աշխարհը, երկու եղբայրներուն Ս. Սորանին առիւկ ծնրագիր տրցունքները իմ մէջն կը ստեղծեն խռովիչ պատկերներ: Դուք պիտի կրնայիք աւելցնել ժողովուրդը որ եկած էր գիտելու քիչ անգամ պատահող այդ հրաշքը: Ձեք կարգացած ամօգոյն հաւատոյ խօսք մըն է, պարպուած իր յուզման տարրէն, անձնականութեան շեշտէն, որոնք այնքան իբրև են այս մարդուն մօտ, իր ազօթքներուն, երգերուն, շարականներուն մէջ:

Ըսի թէ քերթողական իր վրիպանքը — քաղի երգերէն և շարականներէն — վերագրելի է որոշ չափով դարուն ախորժակներուն: Պաշտօնական թղթակցութիւններուն մէջ զգալի նիհարութիւնը կեանքին, դարձեալ բացատրելի է ինքնի կաթողիկոսա-

կան գիւտանով մը, ուր տիրող ոճը, աւանդութիւնն աւ ոգին կրնաք հաստատել այսօր իսկ Երուսաղէմէն։

Ղ. Գործին համադրական արժեքը. — 70 տարի ծանրագոյն սպասի մը վրայ, իր ժողովուրդին կեցրոնական անձնաւորութիւնը եղող մարդու մը գործը փորձիչ հանգամանք մը ունի քննադատին համար, տրուած ըլլալով որ հայ քննադատը իր ժողովուրդը ճանչնալու — բարին տուէք իր բոլոր լայնքը — ամենէն ապահով միջոցը նման մը — թերքներու մէջ է որ կը հաւատայ գտնել։ Այս անհիւսնէն դիտուած, մեր հին ժառանգութիւնը գրեթէ միշտ զգոհ պիտի ձգէ մեզ։ Ենորհալին բացատրութիւն չէր կրնար կազմել։ Կ'աւելցնեմ անմիջապէս թէ անհիկա դարձեալ այն մէկ հատիկ մարդն է որուն նամակները։ Ուղղուած մեր ժողովուրդին այդ օրերուն կարելի խաւերուն, մեզի կը բերեն ուրուային պատկեր մը հայ ընկերութեան մը՝ ուր մեր միջին դարը ոճի, կերպի կազուի, ամենէն կատարեալ մարմնաւորութիւններով։ Նոյնիսկ իր խեղճ հանելուկները մեզի կը խօսին վիճակներէ, մտքի ձևերէ, որոնք «տանջ» ատոնց կորսուած էին։ Ճիշտ է որ այդ դարուն, դարձեալ, Մխիթար Գօշի Դոսեասանագիրքը — այս մարդը պիտի վերլուծենք լայնօրէն — և ընկերութեան մը հաստատ տարրերը իր օրէնքներուն հաւաքածոն կուտայ մեզի կարելի պայծառութեամբ — ու այդ դարուն են դարձեալ Հեթումը, Մարտո Դաւիթագոյալը, Լամբրոնացի, որոնց գործերէն մենք կրնանք հանել փշրանքներ մեր ժողովուրդը կերպագրող։ Բայց ոչ ոք մեզի պիտի տար Ենորհալի բաւարարութիւնը։

Ըստ տեսութեան, Ենորհալի վաստակը ամենէն ընդարձակ ժառանգութիւնն է մեզի մեր հին ամենապարտութիւն։ Մտքէս կ'անցնի այդ դարերուն յատկանիշ լատին հայերու բոլոր հայրադրութիւնները (patrologie), բայց խորունկ պարկեշտութիւն, ինչպէս չափի ճանաչողութիւն մը մանաւանդ իմ ժողովուրդին վրայ իմ ունեցած նախաւոր զիս կը բերեն պարկեշտ տրտմութեան մը։ Սառն չեն անշուշտ պատմիչները երբ Ենորհալին անախները — Կիւր Մանուէլ կայսեր ուղղուած — կը յայտարարեն տառուածային գրականութիւն։ Բայց մեր պատմիչներուն խոշոր զգալը և տեսնելը աւելի է քան

իրենց միամտութիւնը։ Այս պատճառով աստուածաբանական, իմաստասիրական, պատմական գիտիչներու վրայ Ենորհալին մեզի ձգածը կրնայ մեզ գոհացնել։ Ընդհանուր եկեղեցւոյ մեծ հայրերուն քով անոր կշիռը չեմ կարծեր որ ըլլայ բաւարար, զինքը արժանաւոր ընծայելու այն խոր և տաքքրութեան, որով արդի քննադատութիւնը կը քրքրէ միջին դարը և կը ստեղծէ բարձր արժեքներ խեղճուկ հայրերու քրտնաթոր գրքերէն։

Կ. Սեղիւզացոյն օտարը. — Պարտաւոր եմ ասիկա փնտռել և գտնել մի միայն իր սրբազան գրականութեան մէջ — աղօթքներ, երգեր, շարականներ, որոնց մասին լայնօրէն խօսուած է արգէն — երբ հարց կուտանք թէ ինչ են նկարագրիչները այդ ստեղծագործութեան, ինչ են եղած այն կողմերը հայ հոգիին, որոնց առաջին անգամ իր մօտը կը հանդիպինք, դժուար է միակտուր և վճռական տարազներ գործածել։ Ենորհալինն է պատմութիւնը կարելի եղածին չափ քիչ մեղքով բանաստեղծութեան բարձրացնելու հանճարային յաջողութեամբ։ Կը կարդանք Այսօր Անճառը ու չենք տառապիր քանի որ երկարածիք այդ սողերուն մէջ Ն. Կտակարանի սեղմ, վսեմ, ժուժկալ, պատմումը — Տնորհալեան պահերէն — չի բռնադատեր ինքզինքը մեզի։ Ամէն նման պարագայի մենք միշտ գործ ունինք սկզբնատիպ մեծ արուեստագէտի մը նետ։ Իր աղօթքները վստահ եմ թէ յղացուեցան գրական ու է յետին ամբէ զերծ ոգիով։ Բայց զուր տեղը չէ որ մարդ մը մեծ է։ Ատոնց յղացմանը կերպին մէջ իսկ հայ ժողովուրդը ինքզինքը բերեղացուց։ Կրնան անոնք բարձրագոյն, վսեմաճանաչ, շատ նրբամաղ արժանիքներ չունենալ, բայց ունին գերազանց արժանիքը հայ հոգիին ամենէն անարատ բղիթները կազմելու։ Սաղմոս մը իր բերինն մէջ կախարհական փոփոխութեամբ մը կայլափոխուի, կ'անձնանայ, և ծաւրոտեան լեռներուն վրայ գիշերային հսկում մը — որ ներշնչուած է սաղմոսէ մը — կը վերածուի համադրական սեփական քերթուածի մը։ Ենորհալի ոչ միայն կը զգայ իր Աստուծոյ ալ մանաւանդ իր ժողովուրդը առ Աստուծոյ տանելու իր ճամբուն մէջ — աղօթք, երգ, շարական — կը բարձրանայ ամբողջ

մարդկութեան իսկ խորհրդանշանին՝ Այն ընդունելութիւնը զոր սրբազան քերթողութիւնը ըրած է իր ազօթ քննարուել վրայ, դար է այն հիացումէն զոր իր ժողովուրդը տուած է անոնց — Հաւաստով եռնազովանիւր 30է աւելի լեզուներու թարգմանուած է — մտքէս կ'անցնի Նմանութիւն Յիսուսի գերբայքը, ոչ իբր համեմատական եղբայր աշխարհ քննարուել, այլ իբր նման հոգեվիճակի մը բղխումս կը խորհրդի թէ հրաշալի մատնանին անձանութիւնը հաւանաբար մարդ մըն էր որուն սիրտը կարելի էր գուրսէն տեսնել, եթէ կը ներուի այս քաջատուութիւնը, Նոյնն է պարագան Շնորհալիին, որուն մեղի ձգած յաջող էջերուն մէջ ամենէն անձնական մեր գրագէտը կը գտնուի:

Բ, Համագային համեմատի մտքը. — Վերի հատուածէն այս անցքը դժուար է: Ոչ խառնութիւն, ոչ ընդարձակութիւն, ոչ նորութիւն, ոչ մեծութիւն թելագիր են ինծի երբ հարցը կը դնեմ համագային գիտնին վրայ: Խորունկ իրականութիւն է որ Շնորհալիին կը նուաճէ Նոյնիսկ այսօրուան ամենէն դժուարահան քննադատը: Երբ կը հարցնէք ինչո՞վ, պատասխան կուտայ այն հոգեվիճակը որուն մէջ կը մտնէ ամէն հայ ամէն զաւանանքէ — սկեպտիկ բողոքականէն մինչև անհաւատը — երբ շփումի կուգայ խաղաղականի երգերուն կամ գիշերային պաշտամունքի անորակելի անուշաութեամբ մեղեդիներուն: Տեսնել բազմաութիւնների հատուածին երկբող բաժանման:

Արդարեւ ո՛ր այս ժողովուրդը ինքզինքը ամենէն լայն կերպով արտայայտուած գիտէ եթէ ոչ Առաւօտ Լուսնի մէջ, Ի քննի այսքանի մէջ, Նորամուտի մէջ, Այսօր Անհաւատի մէջ, Հանգստեան կարգի անհաւատ պէս գեղեցիկ յօրինումներուն մէջ, որոնք քրիստոնեայ խորքի եւ հայ քաղցրութեան, պարկեշտ երազի եւ ինքնաբաւ աշխատանքի մարդկորէն ամենէն աղուոր սեղանի մարդկային բարոյականի անմահ սպիտակքները կը բխեցնող ցանցն է Մեր պապերը՝ ասոնք ոչ միայն երգեր, այլև ապրել են Գէտք չկայ կասկածի տակ զանի այս բոլորին տարողութիւնը քանի որ գինն ենք այդ ամէնուն որ կ'ապրինք, Հարճարի եւ համագայնացումը էմ կարծիք աւելի լայն արդարացում մը հարկադրէ փնտրել այս ամենէն դուրս:

Վ Ե Բ Զ

Թ. ՕՇԱԿԱՆ

ԼԵՂՈՒՆԳԻՏԵԿԱՆ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ,
ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՎՐԱՅՊ՝

Ներշնչի մարդը պատմութեան մէջ՝ որ 153 էջից բաղկացած մի հատոր է, կայ ընդամենը 16 յունարէն բառ, որոնք են բարբառոս, զառպիղ, եկեղեցի, եպիսկոպոս, կարողիկոս, կարողիկէ, կանթեղ, հեքանոս, մարտիրոս, մեհենայ, պոռնիկ, սաղմոս, պիկկիսոս, փոս, էրխսոնեայ, բառեպիսկոպոս: Մինչդեռ պարսկերէն բառերի թիւը հարիւրաւոր է. օրինակ պատահաբար բացուած մի երեսում (էջ 46) գտնուած եմ 21 պարսկական փոխառութիւն (պպաս, անպաս, շինել, բազաւաւ, աւթարե, օրեմ, վկայ, համարել, աւաւ, աւթասիլ, յոյժ, դանին, ամնջել, դիմել, հրաման, մոգ, մոգպես, զանդիկ, կեոս, յաւել, ամեկաստմ)։ Եւ դեռ Ներշնչն այն հեղինակներից մէկն է, որ ոտներով թշնամի է պարսից և սրբերկամ յոյներին: Հիւրէմանը կարծում է թէ Ե. Դարբի գերջում հայերէնի յունական փոխառութիւնների թիւը 50-ից շատ աւելի չէր: Այսպէս էլ յիշեալ 776 բառերից միայն 184 հատն է որ գործածական է հայերէն գրական լեզուի մէջ, այսինքն աւելի պակաս քան քառորդը: Այս բառերը նշանակել ենք մեր ցանկի մէջ ստորագծւած: Աւելացնենք նաև այն հանգամանքը որ յիշեալ 184 բառերի մի մասը գործածական է արդի գրականի մէջ, ոչ որպէս շարունակութիւն ինչ հայերէնի գործածութեան, այլ իբր ուսումնականների ձեռքով վերականգնացւած ձևեր՝ միմիայն այն պատճառով որ Նոյն բառերը գործածական են արդի եւրոպական լեզուների եւ կամ տառերէնի մէջ: Այսպէս են երեք, ովկիանոս, զոդիակոս, զեփիւս, սիբիլյա, տարաբոս, զիսան, ամաթեմալ, անսիբիւսոս, հերեսիկոս, մարտիրոս, որդողոս, սիւննոդոս, աբբա, սամոս, միլամադ, դիլիփի, կոկորդիլոս:

(*) Շարահանութիւն՝ մեծամեծ ներկանի Գեանուսիւն Հայ Լեզուի քոնէ (ժԲ. Ե. ԺԴ. Գլուխ):